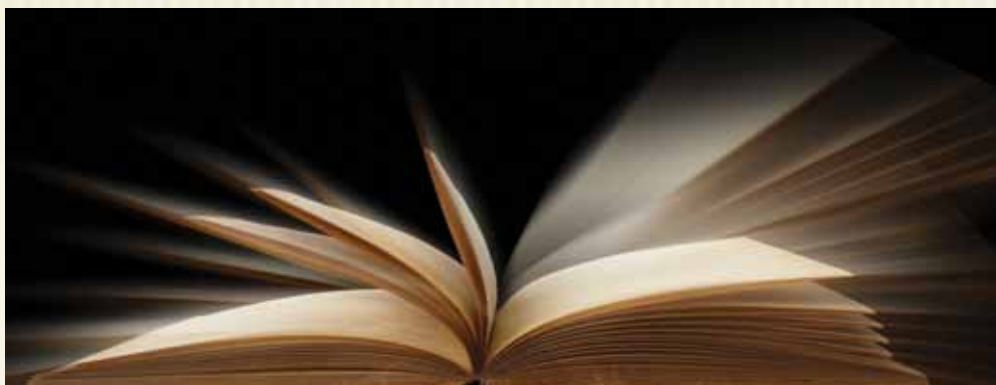

בין האל"ף ללמ"ד

פרופ' שלום רזנברג

על סוד הלימוד, להבדיל מן האילוף, דברים שיש להם שורשים רבים בהגות היהודית, ובייחוד בנבואת ירמיהו.

מקורי הוא הרעיון הפנימי שאינו מבוטא שהיה יהיה נחלת העולם ביום הגדול שאיש את אחיו ואיש את רעהו לא ילמדו עוד לדעת את ה', "כי כולם ידעו אותו מקטנם ועד גדולם נאם ה' כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד" (ירמיהו לא, לג-לד). הלימוד הוא אחד מסימני ימי הגאולה. באותם הימים תשתנה ההכרה: "וההכרה הכהה התרגומית, האולפן הארמי, יגיע להלמ"ד לשון קדשי ושניהם יחד ישחררו את המבטא, יתירו את הכח המילולי ממאסרו".

על רעיון זה עמד הראי"ה גם במאמרו 'טללי אורות': "שתצא השאיפה הדימוקרטית החיצונה על ידי ההשתלמות השכלית והמוסרית הכוללת, כש"לא ילמדו עוד איש את רעהו... כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם" (מאמרי הראי"ה, ירושלים התשד"ם, עמ' 26). על חזון זה עמדו חז"ל במדרש תנחומא, עקב, (ס' יא): "והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ולא עוד אלא שאינכם צריכים לאדם שילמדם שנאמר ולא ילמדו עוד איש את רעהו". בדבריו אלה מדגיש הראי"ה את העובדה שהחינוך הינו במהותו תופעה אנטי-דמוקרטית. אחרית הימים מהווה הישג ומימוש החזון המוסרי, ובתוכו גם חזון הדימוקרטית האמיתית, הכוללת את עקרון "לא ילמדו עוד לדעת את ה' כי כולם ידעו אותו".

הראי"ה רואה בעקרון מוסרי זה, ביטוי לעובדה שהידיעה האמיתית חייבת להיות מותאמת ומושרשת בעצמיות ובאותנטיות של האדם המכיר.

"כל מה שנכנס בנשמה אחת מהשפעת חברתה, אף על פי שמועיל לה הדבר מאיזה צד, שסוף כל סוף הוא מקנה לה איזו ידיעה, או איזו הרגשה טובה ומועילה לפעמים, הוא עם זה - מזיק לה גם כן, במה שהוא מערב יסוד זר במהותה, ואין העולם משתלם כי עם במעמד של שלילת ההשפעה הזרה, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם" (ערפלי טוהר, ירושלים תשמ"ג, עמ' סב).

הראי"ה מוציא מדברים אלה גם מסקנה קולקטיבית. לא רק כל אדם, כל עם צריך לשמוע מה שנאמר אליו מתוך "החכמה הכללית העליונה, החיה ומחיה את כל ההויה": "עיקר השמיעה

ספר 'ריש מליך', הספר המסתורי של הראי"ה קוק, ספר שטרם זכה לפיענוח סופי, בנוי כמעין מדרש רב-גווני של האותיות. נדרשים בו צורת כל אות: "תבניתו המכתבית", משמעות שמו, ערכו המספרי ואף צלילו. דרך אותיות אלו נפרשת לפנינו מסכת שלימה ובה שזורים מושגים וסוגיות עקרוניים הבונים השקפת עולם בתורת ההכרה ותורת היש.

מתוך הנושאים הנידונים על ידי הראי"ה באות אל"ף, נעמוד על רעיון אחד, המתקשר לדעתי לרעיון הקריאה. במסורת הדרשנית התפרשה האות קטנה אל"ף שבמילה 'ויקרא' הפותחת את הספר השלישי של התורה כמייצגת את החינוך. אני מבקש להמשיך מסורת דרשנית זאת, ולהרהר בעקבותיה באחד המוקדים הבעייתיים של החינוך: בעצם הזכות לחנך. הראי"ה קוק מתייחס לבעייה זאת, כשהוא מייצג אותה בהבדל ובעימות שבין שתי אותיות, האל"ף והלמ"ד. אנו לומדים מתוך שמיעה למורה, המעביר לנו בצורות שונות, את תורתו וידיעותיו. הקשבה זאת מכונה על ידו במילה קשה 'אילוף'. אולם, קיימת דרך נוספת שאינה באה מבחוץ אלא מבפנים, מה שהאדם מגלה בתוך נשמתו. וכך קוראים אנו בריש מילין: "האולפן זהו תרגום הלמוד". יודעת היא הנשמה שכל הבא בלמוד איננו מקורי. מקורי הוא הרעיון הפנימי שאינו מבוטא". הראי"ה משתמש כאן במוטיב קבלי, המצוי רבות בחסידות. השורש 'אלף' הוא מקבילה ארמית של השרש 'למד'. אלא ש'תרגום' בגימטריא 'תרדמה'. הלימוד שמקורו בחוץ, אינו אלא מעין אילוף. זוהי אחת העובדות המאפיינות את המציאות בה אנו חיים היום, בעולם שטרם נגאל. על מציאות זאת ניתן לומר שהיא מציאות של תרדמה, ולא של ערות. כשהוא משתמש בסמל קבלי אחר, כותב הראי"ה ש"הלימוד הוא תרגום, אחוריהם של הפנים המחשביים, לא הערות הנשמטית כי אם תרדמתה".

הזכות לחנך באה מן החובה לחנך

המסקנה שניתן להסיק מדברי הראי"ה, היא פרדוקסלית. אמנם כן, יש בחינוך השתלטות, מעין אלימות, של דבר או מהות הבאים מן החוץ. אולם, אין שום אפשרות אחרת. הזכות לחנך, היא תוצאה של החובה לחנך. החינוך החופשי יכול להתקיים רק עם שינוי הכרתי, שיתרחש באחרית הימים. וכך כותב הראי"ה

מקור נוסף, לא הנסיון האמפירי, אלא הבנת הלב. ויש לקבוע, בצורה פרדוכסלית ומפתיעה, ששתי יצירות גדולות, נולדו על ברכי הכרה זו: הנבואה והאלילות. הנבואה הלכה בדרך זאת, האלילות נכשלה בה.

מדי פעם בפעם נזכרים בני אדם בקול הפנימי הזה. הוא קול מסוכן, שיכול להוליד מחדש את האלילות. קיימת דוגמה מעניינת וטראגית. קארל יונג שמע את מנהיג הנאצים והוקסם ממנו, כי חשב שהוא מדבר מקול הבא מעבר לתבונתו. קול שהיה 'התגלות לבו'. התקווה שהאדם ישמע מחדש קול זה הלהיבה כל כך את יונג שהוא לא הרגיש שהיתה כאן חזרה לאלילות והקסם הזמני שהוא הוקסם על ידי הנאציזם היה קסם שטני. ולמרות זאת, מלמדת אותנו ההגות החסידיה לשמוע בקול הפנימי, לא השטחי אלא העמוק. זהו קול שהוא אותנטי והוא יעשיר אותנו בעתיד.

כמו בפעמים אחרות, כנראה שעלינו למצוא את שביל הזהב שבין שתי האפשרויות. בתורה שהזכרנו לעיל, מייצג זאת ר' נחמן מסמל על ידי הזיווג ההכרחי בין שתי אותיות. האות ח"ת מייצגת את החכמה שבאה מהחוץ, האות נו"ן המתארת את ספירת המלכות שבקבלה, דהיינו את הכוחות הגדולים הנמצאים בתוך תוכו של האדם. **הזיווג שבין שתי האותיות הח"ת והנו"ן**, יוצרות את ה'חן' שהלך לאיבוד בהיסטוריה האנושית.

בקול ד' הוא מה שמקשיבים... אל הקיבוצים הכלליים לפי הבדליהם ולכל יחיד לפי ערכו". או אז "האדם שומע ומאזין יותר בבירור את קול ה' הדובר אליו, מורהו ומצוהו ממש".

עד כאן רעיון, לכאורה פדגוגי, אך אליבא דאמת, הוא עמוק הרבה יותר, ונוגע בתשתית ההגות האנושית. בתוך תוכו של האדם מתקיים מאבק בין שני כוחות או שתי נטיות, בין ההשפעה הבאה מהחוץ לבין מה שלבו אומר לו. הנסיון לפתור את המאבק הזה הוא אחד מיסודות ההגות החסידיה. בתורה הראשונה שבספרו מתאר ר' נחמן מברסלב את העימות הזה. פסוק מופלא במשלי מעיד כי "לא יחפוץ כסיל בתבונה, כי אם בהתגלות לבו" (משלי יח, ב). אלא שכפי שראינו, מלמדנו הראי"ה שלא כל מה שבא מתוכנו הוא רע. ההיפך הוא הנכון. האדם צריך ללמוד ולהקשיב למה שבא מתוכו, ולנסות לחבר בין שני העולמות.

הקול והאדם המודרני

האדם המודרני איבד את האפשרות הזאת לשמוע את ה'ויקרא', את הקול שבא מהמרחקים ומתפצל בתוכו לבנות-קול רבים. גם המצפון האנושי הוא בת קול מעין זה. האדם המודרני מחפש בחוץ. ההכרה שלו מתבססת על הנסיון החושני. זהו כמובן, אחד מסודות ההצלחה המדעית והטכנולוגית. דווקא בראשיתה היתה לאנושות דרך אחרת. בתקופת לידתה חיפשה היא

פרקי מבוא ל'אורות הקודש' (א)

אלדד פרי

יש מי שאומר שהרב הנזיר זצ"ל נשאל כמה גדול היה הרב והשיב: "מאז האריז"ל לא קם כמותו". ואכן, כל מי שיכול לצלול אל נבכי כתביו - הדבר איננו זר לו. מי שמסוגל לרדת לעומקם של דברי הרב, לא יוכל שלא לצאת נפעם לא רק מעומקם הנדיר, אלא אף מהיקפם.

בשכל אנוש, לא מובן כיצד יכול היה אדם שחי חיי משפחה, שימש ברבנות, ועסק ללא הרף בענייני הכלל והפרט, להעלות על הכתב מפעל עצום כגון זה ובעומק שלא נראה כמותו מאות בשנים.

מטרת מדור זה להציע פרשנות לדברי הרב בספרו "אורות הקודש", על חלקיו, לצד לשון המקור, ככל האפשר במסגרת

שמונים ושתיים שנים חלפו מאז שנסתלק מורנו ורבנו הגדול מרן הרב זצ"ל מן העולם.

יותר ממאה שנה מאז שכתביו החלו להאיר אור חדש בציון, ועדיין לא יצאו כל כתביו אל האור, ויש מי שיאמר, שאפילו רובם עודנו גנוז.

הנושאים בהם עוסק הרב זצ"ל נוגעים כמעט בכל תחום ההכרה האנושית ובאלה שמעבר לה. הלכה, פסיקה, אגדה, קבלה, פילוסופיה, הגות, שירה, סיפורת, מוסר, פרשנות המקרא ופרשנות התלמוד, כל אלה ועוד, שזורים בשפה שירית - נבואית, בתוך כתבי הרב.